

علمی-پژوهشی

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال هشتم، شماره دوم، پیاپی (۲۵)، تابستان ۱۳۹۳

تاریخ دریافت: ۹۲/۹/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۳/۴/۳۱

صص ۲۱۲ - ۱۹۱

بررسی عوامل اجتماعی و جمعیتی مرتبط با گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی (دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و پیام نور شهر گیلان غرب)

احمد آذین^۱، هابیل حیدرخانی^۲، حسن الهیان^۳، منوچهر رشادی^۴

چکیده

ارزش‌های انقلاب اسلامی به این دلیل که پاسخگوی سئوالات اساسی در بعد تکالیف جامعه‌ای است برای جوانان فراهم کننده پایه و پشتوانه فکری برای رفتار و اندیشه‌های اجتماعی محسوب می‌شود و امروزه یکی از اساسی‌ترین مسائل پیش روی جوانان به شمار می‌رود که باید به آن پاسخ داده شود. با توجه به اهمیت بحث از گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی، در این پژوهش به دنبال بررسی عوامل اجتماعی و جمعیتی مرتبط با گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی به عنوان هدف اصلی هستیم. روش تحقیق پژوهش

Ahmadazin@gmail.com

h.heidarkhani@yahoo.com

۱- استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

۳- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

۴- عضو هیات علمی دانشگاه بوعلی سینا همدان

حاضر میدانی، تکنیک پیمایش و ابزار تحقیق پرسشنامه است. جامعه آماری پژوهش حاضر دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و پیام نور شهر گیلان غرب است که تعداد ۳۲۰ نفر از آنان به عنوان حجم نمونه مورد بررسی واقع شدند. در جهت دسترسی به هدف اصلی پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل ارتباط بین مشارکت اجتماعی، دینداری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، سن، جنس و وضعیت تأهل به عنوان متغیرهای مستقل و گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی به عنوان متغیر وابسته پرداخته شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی در میان دانشجویان بیش از حد متوسط ($x=3/59$) است و بین متغیرهای مشارکت اجتماعی، دینداری، سن، جنس و وضعیت تأهل و گرایش به مبانی هویت فرهنگی انقلاب اسلامی در میان جوانان رابطه معناداری وجود دارد؛ اما بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی ارتباط معناداری مشاهده نشد.

واژه‌های کلیدی: انقلاب اسلامی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، عوامل اجتماعی، عوامل جمعیتی، جوانان.

مقدمه و بیان مسأله

پدیده انقلاب اسلامی ایران، چه به عنوان یک رخداد بی نظیر سیاسی - اعتقادی و چه به عنوان یک تحول عمیق فکری در عرصه زندگی اجتماعی انسان، منشأ مباحث و تأثیرهای گوناگونی در فضای جامعه ایران و عرصه‌های بین‌المللی شده، به گونه‌ای که تأثیرهای آن نه تنها بر دیروز و امروز، بلکه بر فردای جامعه بشری نیز انکارناپذیر است. بی شک، هر گونه رویارویی با این پدیده (اعم از جانبدارانه و غیر آن)، بدون شناخت ماهیت آن نه تنها ثمری ندارد، بلکه بر میزان ابهام نسبت به آن خواهد افزود و کار را بر اندیشه‌های مشتاق تعامل با انقلاب اسلامی دشوارتر از پیش خواهد کرد (کوشکی، ۱۳۸۷: ۷).

به اذعان بسیاری از اندیشمندانی که در خصوص انقلاب اسلامی ایران تأمل کرده‌اند، انقلاب اسلامی، اقدامی بود در جهت بازگشت به خویشتن - یعنی اسلام - در مقابل پروژه غربی سازی ایران که از دوره مشروطه آغاز شده و در دوره پهلوی با قوت ادامه یافته و هویت ملی ایرانیان را لکه دار ساخته بود. بسیاری از نظریه پردازان که بیشتر علل انقلاب را در مسائل

اقتصادی و اجتماعی دیده بودند، با ملاحظه انقلاب اسلامی، به جایگاه نظری عوامل فرهنگی در پیدایش انقلاب‌ها پی بردند و در نتیجه به آن اهمیت بیشتری دادند.

از بررسی اندیشه امام خمینی (ره) نیز به عنوان سلسله جنبان انقلاب، در خصوص آرمان‌های انقلاب اسلامی، آشکارا به دست می‌آید که نداشتن وابستگی فکری به غرب و شرق و بنیان‌گذاری تمدنی بر پایه فرهنگ اسلامی، رأس خواسته‌های ایشان بوده است.

بر اساس همین شعارهای فراملی بود که انقلاب اسلامی در مدتی کوتاه، تأثیرات مهمی در سراسر دنیا از خود بر جای گذاشت و به دلیل ماهیت فرهنگی و چالش طلبانه‌اش، با وجود تمام تلاش‌های مخالفانش، درون مرزهای ایران محدود نگردید. این انقلاب با چنین اهداف و مبتنی بر چنین اعتقادات و ارزش‌هایی زاده شد. علت موجه انقلاب، اسلام خواهی مردم و مقابله با استبداد و استکبار و به طور کلی گرایش به ارزش‌های اسلامی است (عیوضی و جهان‌بین، ۱۳۹۱: ۲۱۴).

ارزش‌های انقلاب اسلامی به این دلیل که پاسخگوی سئوالات اساسی در بعد تکالیف جامعه ای می باشد برای جوانان فراهم کننده پایه و پشتوانه فکری برای رفتار و اندیشه‌های اجتماعی محسوب می‌شود و امروزه یکی از اساسی‌ترین مسائل پیش روی جوانان به شمار می‌رود که باید به آن پاسخ داده شود. ارزش‌های انقلاب اسلامی دارای مؤلفه‌های گوناگونی می‌باشد و توجه به آنها به عنوان یک موضوع مهم که جوانان را از خودبیگانگی و بحران هویت دور می‌سازد دارای اهمیت است. بر همین اساس پژوهش حاضر به دنبال بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی و جمعیتی و گرایش دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و پیام نور شهر گیلان غرب به ارزش‌های انقلاب اسلامی به عنوان یک مسأله اساسی است. متغیرهای مستقل در پژوهش حاضر مشارکت اجتماعی، دینداری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، سن، جنس و وضعیت تأهل است که ارتباط آنها با متغیر وابسته یعنی گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی بررسی خواهد شد.

مبانی نظری

چارلز هورتون کولی در اندیشه‌های خود اشاره به دو مفهوم خود و جامعه می‌کند که آن‌ها

را دو پدیده همزاد، ارگانیک و گسست‌ناپذیر دانسته است. او «جامعه و تاریخ بشری را فرایندی از پیشرفت و افزایش آگاهی اجتماعی می‌داند که در نهایت به نوعی از همکاری عقلانی ختم می‌شود، می‌توان نتیجه گرفت که قالب شناخت کولی از جامعه به صورت قالبی فرایندی، که جامعه را به شکل تاریخی آن و در حال گذاری تکوینی که به سوی تکامل ره می‌سپارد ساخته شده است، به نظر صریح کولی تاریخ عبارت از تغییرات اجتماعی که به طرف رشدی جاودانی، جلو رونده و بالارونده گسترش می‌یابد. گسترش و تکامل جامعه، عبارت از فرایندی از رشد جدلی میان فرد و جامعه است که بوسیله یک وحدت اخلاقی متجلی می‌شود و احساسات جمعی که موجب اجماع اجتماعی و تفکیک هویت گروهی می‌شود را می‌سازد» (ابوالحسن تنهایی، ۱۳۸۳: ۴۱۶).

کولی ارزش‌ها را از عناصر اساسی جامعه دانسته، که نقش موثری در افزایش آگاهی اجتماعی و عقلانی شدن زندگی افراد دانسته، این پدیده اجتماعی در سطح جامعه در حال تکوین و تکامل است، همچنین در رشد احساسات جمعی و تفکیک هویت‌های جمعی و گروهی در جامعه و رشد وحدت اخلاقی این هویت‌ها به همراه سازگاری اجتماعی اثر گذار است. بنابراین کولی (۱۹۸۴): «ارزش را عبارت است از ایده‌هایی درباره این که آیا تجربیات مهم است یا غیرمهم و یا این که آداب و رسوم و حتی فکرها و کنش‌ها صحیح است یا غلط. در یک دید وسیع هر چیز خوب یا بد یک ارزش است، تعریف می‌کند» (روشه، ۱۳۷۰: ۵۰).

وی با توجه به تقسیم‌بندی جامعه به دو شکل (جامعه طبقاتی بسته و جامعه طبقاتی باز) اشاره به ارزش‌های این دو طبقه می‌کند. در جامعه طبقاتی بسته، که بیشتر ارزش‌ها و احساسات درون گروهی معنا دارد، می‌توانیم با ارزش‌های متعصب برانگیز و پایبندی به آداب و رسوم بسته و جبری روبرو شویم، بنابراین اعضای جامعه در یک فرایند ناگزیری و اجباری تحت سلطه ساختی فرهنگ بسته (ارزش‌ها و هنجارها محدود) در راستای همنوایی شکل می‌گیرند. در مقابل در جامعه یا فرهنگ طبقه باز به دلیل اینکه احساسات جمعی در حال شکست است و سنن و آداب و رسوم جامعه در حال سست شدن بوده ارزش‌های فردی از جمله رشد آزادی و سعه صدر و جایگزین شدن عامل رقابت در میان مردم به جای عامل وراثت نقش تعیین‌کننده وضعیت اجتماعی و فرصت‌های زندگی می‌گردد. وی در بحث جامعه خود تغییر از ساخت

جامعه یا فرهنگ بسته را به ساخت جامعه باز به عنوان یکی از ارزش‌های مهم پیشرفت و تحولات تاریخی جوامع مورد مطالعه قرار می‌دهد. وی این تحول را در سه شاخص عمده ارزش مدارانه مورد بحث قرار می‌دهد.

۱- شاخص همگنی یا ناهمگنی؛

۲- حرکت و آهنگ تغییرات؛

۳- ارتباطات (ابوالحسن تنهایی، ۱۳۸۳: ۴۲۴).

جرج هربرت مید در قالب درک فرایندها و جریان‌های اجتماعی به بررسی پدیده اجتماعی و رفتاری از جمله ارزش‌ها به صورت غیر مستقیم می‌پردازد. به نظر وی اشخاص برای اینکه بهترین افکار، رفتار و ارزش‌های خود را به دیگران انتقال دهند، گفتگو و تعامل می‌کنند، براین اساس گفتگوی ارتجالی و بدون مقدمه به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای تعاملات متقابل برای درک افکار، رفتار و ارزش‌های دیگران خواهد بود. بنابراین مید از سنت شفاهی برای کنش‌های متقابل نماین، که تاکید بر استمرار مشاهدات می‌کند، در پدیده‌های اجتماعی از جمله ارزش‌ها مورد توجه قرار می‌دهد «به طور فزاینده وقتی مید روی اندیشه، کنش، کنش متقابل، رفتارها و حتی ارزش‌ها تمرکز می‌کند بر اهمیت شروع کار با گروه یا به طور کلی تر با آنچه امر اجتماعی می‌نامد، تاکید دارد. بنابراین تحلیل با گروه سازمان یافته شروع می‌شود و به سوی گروه بالا برود. اندیشه کنش و کنش متقابل فردی بر حسب گروه تبیین می‌شوند و نه اینکه گروه توسط اندیشه، کنش و ارزش فردی تبیین شود. کل مقدم بر عنصرهای فردی خود است» (ریترز، ۱۳۸۶: ۱۰۲).

با توجه به آنچه که بیان شد، در تفکر مید به دنبال این هستیم که ارزش‌های فردی به ارزش‌های زندگی جمعی و گروهی پیوند زنیم. در واقع مید ارزش‌ها در جامعه انسانی بدون ذهن‌ها و خودها در جامعه مورد مطالعه قرار نمی‌دهد. به نظر وی سیمای ارزش‌ها در جامعه انسانی در داشتن ذهن‌ها و خودها بوسیله اعضایش پیش فرض خواهد شد. با توجه به این نکته بحث ارزش‌ها همانند سایر پدیده‌های اجتماعی مید بلاواسطه به ماهیت ذهن‌ها و خودها ایجاب شده و این دو مفهوم در الگوی تفکر و اندیشه مید اساسی است. در واقع ارزش‌ها در تفکر مید متأثر از دیدگاه پراگماتیسمی وی بوده و بر اساس مفاهیم ذهن و تفکر یا همان آگاهی مسأله

ارزش‌ها را بر اساس ابعاد زیستی، روانی و اجتماعی مورد طرح قرار داده است. هربرت بلومر در تلاش بود که توصیف روشن و دقیقی از موقعیت کنش متقابل نمادین برای دستیابی به تصویر جامع از جامعه مد نظر قرار دهد؛ برای این اساس روش علمی جامعه‌شناسی که تا آن زمان بر مبنای دیدگاه پوزیتیویستی بود مورد نقد قرار داد و به ارائه شیوه‌های جدید تحقیق پرداخت، وی بر تفسیر کنش در حال پیشرفت تاکید می‌نماید. که از طریق این کنش می‌توان به فرهنگ (ارزش‌ها) دست یافت. « ۱- با دستیابی به معانی که افراد به رفتارهایشان می‌دهند، می‌توان ارزش‌های آنان و از جمله فرهنگ جامعه را شناخت. ۲- برای شناخت ارزش‌های دیگران و پی بردن به مفهوم و معانی ارزش‌هایی که افراد در نظر دارند باید نقش‌های دیگران را برعهده گرفت، تا بتوان در کسب دیدی عینی راجع به خود دست یافت. ۳- با توجه به این مسأله دست به کنش زدن به صورت یک پاسخ زیرکانه از اهمیت بسیاری برخوردار است» (ادیبی و انصاری، ۱۳۸۷: ۲۰۶). با توجه به این سه نکته باید اشاره به این کرد که بهترین تصویری که از جامعه و فرهنگ (ارزش) آن می‌توان بر شمرد، این است که جامعه شامل مجموعه‌ای وسیعی از خویشن‌های فردی است که کنش‌های فردی را به صورت مناسبی باهم در می‌آمیزد. از جمله رفتارهای ارزشمدارانه را می‌توان در این کنش‌ها مورد معنا و تفسیر و مبادله به صورت نمادین قرار داد. در واقع این مکتب افراد را به گونه‌ای درگیر با ارزش‌ها و به طور کلی با ساخت اجتماعی نمی‌کند، آنها در هیچ چیز که برای خودشان نباشد، مشارکت نمی‌دهد، حتی اگر نتایج کنش‌ها نیز به صورت عادی و یا به بیان دقیق تر ساختی درآید.

با توجه نظریات گافمن ارزش‌ها در سطح جامعه بیشتر معطوف به خود اجتماعی است که دیگران از ما انتظار دارند، انجام دهیم. در واقع افراد برای اینکه سهم بسزایی در تولید ارزش داشته باشند و بتوانند پنداره‌های خود را به یک پدیده جمعی ارزشمند در سطح جامعه بسط دهند، باید بتوانند در مقابل دیگران به ایفای نقش بپردازند و در تعامل مستمر و روزمره با افراد ارزش‌های خود را برای مخاطبان به تصویر کشند، تا مخاطب را به پذیرش و انجام آن به عنوان یک پدیده رفتاری ارزشمند، تشویق و ترغیب به یادگیر و اجرا نمایند. از سوی دیگر افراد ممکن است در صحنه زندگی از خودپنداره‌هایی برخوردار باشند که نتواند این پنداره‌های رفتاری را در مقابل دیگران به اجرا در قالب نقش‌های رفتاری گذارد. در واقع این مسأله باعث

این شده که نوعی تنش و تضاد در رفتارهای زندگی روزمره و عمومی با رفتارهای شخصی فرد بوجود آید، و این باعث افت و خیزهای نقش‌های اجتماعی افراد در زندگی اجتماعی می‌گردد (محمدی اصل، ۱۳۸۸: ۱۴۹).

گافمن به واسطه تاثیر پذیری از انسان‌شناسی اجتماعی به این قضیه هم پرداخت «چگونه انسان‌ها را به تصویری معین از خودشان وا می‌دارد و به کلام دیگر آن‌ها چگونه به نقش و اعتماد و شرم تناقض واقف می‌شوند. از این نگاه انسان‌ها بر خلاف جانوان پست‌تر، استعداد تفکر دارند و این استعدادها جز در فرایند تعامل اجتماعی شکل نمی‌گیرد. انسان‌ها در قالب تعامل اجتماعی، معانی و نمادهائی را می‌آموزند که به آن‌ها اجازه می‌دهد استعداد متمایز انسانی‌شان را برای تفکر به کار اندازند و کنش‌ها و تعاملات متمایز انسانی را تحقق بخشند و ضمناً همین معانی و نمادهای کاربردی در کنش‌ها و تعاملاتشان را بر حسب تفاسیر وضعیتی کنش و تعامل، تعدیل کرده یا تغییر دهند. این امر به دلیل توانائی انسان‌ها برای تعامل با خودشان است؛ زیرا این توان به آن‌ها اجازه می‌دهد راه‌های ممکن کنش را بیازمایند و با ارزیابی مزایا و معایب‌شان، یکی را برگزینند. بدین سان الگوهای درهم تنیده کنش و تعامل است که سازنده گروه‌های جامعه می‌نماید» (محمدی اصل، ۱۳۸۸: ۱۴۹).

«اینگلهارت» بر اساس مطالعات مربوط به پیمایش‌های نوسان سنج اروپا، تفاوت‌های بین فرهنگی در زمینه «مطالعات طولی» و «پیمایش‌های ارزش‌های جهانی»، گرایش‌های اصلی مردم جوامع مختلف و تفاوت نسل‌ها در زمان دگرگونی فرهنگی را بررسی کرد. او برای سنجش ارزش‌های شهروندان اروپایی، آن‌ها را به دو دسته مادی و فرامادی تقسیم کرد. ارزش‌های مادی که بر نیازهای زیستی و امنیتی فرد مبتنی‌اند، با حیات طبیعی او ارتباط مستقیم دارند؛ اما ارزش‌های فرامادی با ارضای نیازهای فرا زیستی در ارتباطند.

اینگلهارت دوازده سنجه ارزشی را در نظر گرفت که شش سنجه آن به ارزش‌های مادی و شش سنجه نیز به ارزش‌های غیر مادی مربوط بود. شش مقوله‌ای که ارزش‌های مادی را شامل می‌شد، عبارت بود از: حفظ نظم در کشور نیروهای دفاعی نیرومندی دارد، حفظ اقتصاد با ثبات و مبارزه با تبهکاری. شش مقوله‌ای که برای ارزش‌های فرامادی در نظر گرفته شد، عبارت بود از: اعطای حق بیشتر به مردم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به کار و اجتماع، کوشش

در جهت زیباتر سازی شهرها، حرکت به سوی جامعه‌ای دوستانه تر و انسانی‌تر، حرکت به سوی جامعه‌ای که ارزش‌اندیشه‌ها در آن بیش از پول است (اینگلهارت، ۱۳۸۲: ۸۳).

رفیع پور نیز برای سنجش تغییر ارزش‌های جامعه ایران طی سه دوره زمانی ۱۳۷۰، ۱۳۶۵ و ۱۳۵۶، ارزش‌ها را به دو دسته مادی و مذهبی تقسیم کرد و پس از تعیین ابعاد ارزش‌ها، برای سنجش تغییر ارزش‌های مذهبی از چهار مقوله بهره برد: اعتقاد به دین، علاقه به روحانیان، رعایت حجاب و احترام به زنان چادری. او با استفاده از تکنیکی روش شناختی، موسوم به «هنجار ذهنی»، به سنجش تغییرات ارزشی افراد در این سه دوره زمانی پرداخت.

نگارنده معتقد است با توجه به جایگاه فرهنگ که در مقایسه با دیگر حوزه‌ها، جایگاهی زیر بنایی دارد و باید مولفه‌های کلیدی را در آن جستجو کرد و نیز با توجه به اهداف و آرمان‌های انقلاب و تاثیر باورها و ارزش‌های اجتماعی بر ساخت قدرت سیاسی، که تربیت یک جامعه تراز انقلاب اسلامی را ضروری می‌سازد، این موارد در دو دیدگاه یادشده چندان کامل به نظر نمی‌رسد. چنان که بیان شد، هدف غایی از وقوع انقلاب اسلامی و تأسیس نظام جمهوری اسلامی ایران، در افکندن طرحی نو از زندگی بر اساس اسلام و درهم فروریختن سلطه شرق و غرب بود. بدیهی است که چنین هدفی اگر در عمل پیگیری شود، چالش‌های زیادی را در تعامل با ابر قدرت‌ها برخواهد انگیزد و جامعه‌ای با چنین اهدافی دشمنان زیادی خواهد یافت (عیوضی و جهان بین، ۱۳۹۱: ۲۱۹).

به نظر می‌رسد در چنین جامعه‌ای، در میان ویژگی‌های فرهنگی که هر جامعه اسلامی به طور طبیعی باید از آن برخوردار باشد، برخی ویژگی‌ها باید جایگاه برجسته‌تری داشته باشند و مدام به عنوان نشانه‌های حیاتی یک جامعه تراز انقلاب، پایش و کنترل شوند. نگارنده، بر اساس تحلیل محتوای سخنان امام راحل و مقام معظم رهبری، به این مولفه‌ها دست یافته است.

لایه‌های ارزش‌ها در انقلاب اسلامی

از جمله مهمترین لایه‌های ارزشی در انقلاب اسلامی عبارتند از:

الف) قناعت

به نظر می‌رسد برجسته‌ترین و مهم‌ترین ارزش در فرهنگ عمومی که می‌تواند قوام و

استمرار و پویایی انقلاب را حفظ کند، پدیده‌های مادی را وسیله دیدن و اصالت ندادن و در نتیجه دل نبستن به آنهاست. بدیهی است هرگاه فرد و جامعه‌ای به سوی تجمل‌گرایی حرکت کنند و نفس دنیا برای آنها اصالت پیدا کند، نمی‌توانند در راه آرمان‌ها و ارزش‌ها که اموری غیر مادی هستند، از جان و مال و آبرو و راحتی خویش بگذرند. امام خمینی (ره) در این زمینه می‌فرماید:

«ملت عزیز ما که مبارزان حقیقی و ارزش‌های راستین ارزش‌های اسلامی هستند، به تجربه دریافته‌اند که مبارزه، با رفاه طلبی سازگار نیست و آنهایی که چنین تصویری دارند با الفبای مبارزه بیگانه‌اند. بحث مبارزه و رفاه، بحث قیام و راحت طلبی، بحث دنیا طلبی و آخرت است که دو مقوله‌ای {هستند که} که هرگز باهم جمع نمی‌شوند. تنها آنهایی تا آخر خط با ما هستند که درد فقر و محرومیت و استضعاف را چشیده باشند. فقرا و دینداران بی‌بضاعت، گردانندگان و برپادارندگان واقعی انقلاب‌ها هستند» (امام خمینی، ۱۳۷۹: ۲۱ و ۸۶؛ به نقل از عیوضی و جهان بین، ۱۳۹۱: ۲۲۰).

شاخص‌های مثبتی چون ایثار و از خود گذشتگی و شاخص‌های منفی چون مصرف‌زدگی، شاخص‌هایی هستند که میزان ارزش بودن قناعت را در جامعه نشان می‌دهند.

ب) خود باوری و اعتماد به نفس ملی

دومین مولفه کلیدی در لایه ارزش‌ها، خودباوری و اعتماد به نفس ملی است. ملتی که بناست با کنار زدن نظام‌های فکری حاکم بر جهان، طرحی نو در افکنند، باید به این باور رسیده باشند که می‌توانند. امام خمینی (ره) با الهام از کلام الهی می‌فرماید:

«اساس همه شکست‌ها و پیروزی‌ها از خود آدم شروع می‌شوند. انسان باورش این است که نسبت به آن کار ضعیف است؛ نمی‌تواند آن کار را انجام بدهد. هر قدر قدرت ارتشی زیاد باشد، لکن قدرت روحی نداشته باشد و یا باورش آمده باشد که در مقابل فلان قدرت نمی‌تواند ایستادگی کند، این ارتش محکوم به شکست است» (امام خمینی، ۱۳۷۹: ۱۴؛ به نقل از عیوضی و جهان بین، ۱۳۹۱: ۲۲۰).

برای میزان سنجش اعتماد به نفس ملی، می‌توان از شاخص احساس افتخار به پرچم، دین و ملیت و نیز عقیده به توانمندی ایرانی بهره گرفت.

ج) تعقل

چنان که بیان شد، انقلاب اسلامی ایران به سبب خاصیت چالش طلبانه‌اش در رویارویی با غرب و شرق، در معرض انواع دشمنی‌ها از سوی آنان قرار دارد. تلاش برای کودتا، ایجاد نا آرامی در کشور، ترور و جنگ تحمیلی از نمونه‌های این دشمنی‌هاست. امروزه تلاش‌ها برای براندازی نظام حاکم، حالتی نرم به خود گرفته و جبهه فرهنگی عظیمی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران تشکیل شده است. حجم زیاد شبکه‌های رادیویی و ماهواره‌ای که علیه جمهوری اسلامی ایران برنامه سازی می‌کنند، بر این مطلب دلالت دارد. در فضای بازار اطلاعاتی که افراد با انواع سخن‌ها و دعوت‌ها رو به رو هستند، باید در فرد توانی ایجاد کرد که خود بتواند راه را از بیراهه بشناسد، در برابر شباهت مقاومت کند و بر حق پایدار بماند. این منظور، جز با تقویت قوه تعقل و تفکر در افراد امکان پذیر نخواهد بود.

از مهمترین روش‌ها در جنگ نرم، آمیختگی حق و باطل است. در چنین شرایطی، از آنجا که باطل برحق شباهت دارد، گروهی را می‌فریبد و آنان را در دام فتنه می‌اندازد. اگر حق و باطل روشن بودند، افراد می‌توانستند به راحتی حق را تشخیص داده، به آن عمل کنند و نیز از باطل دوری گزینند. اما در شرایطی که ذکر شد، چنین امکانی به ندرت وجود دارد. آنچه در این شرایط نجات بخش است، تعقل و تفکر عمیق است؛ امری که به دلیل فقدان آن، اتفاقات ناگوار بسیاری رخ می‌دهد و تصمیمات غلطی گرفته می‌شود که آینده ملت‌ها را در معرض تباهی قرار می‌دهد. در چنین شرایطی، افراد بی بصیرت به دلیل فهم اشتباه، ابزاری در دست دشمنان می‌شوند و ناخواسته و با نیت حق‌مداری، به عنوان عاملان عده‌ای که به عمد و باطل را درهم آمیخته‌اند، عمل می‌کنند.

شهید مطهری با بیان اینکه اولین اصل در تعلیم و تربیت اسلامی، «تعلیم و پرورش عقل» است، خصوصیات عقل را از دید اسلام چنین برمی‌شمرد:

- ۱- غربال‌گری و توانایی تمییز سخن راست از باطل و سخن قوی از ضعیف؛
- ۲- توانایی تجزیه و تحلیل هر سخن و تشخیص عناصر درست و نادرست آن؛
- ۳- آینده‌نگری و آخرت‌بینی (مطهری، ۱۳۷۴: ۳۸۵-۳۸۴).

این شاخص‌ها در فهم میزان وضعیت تعقل و تفکر در جامعه موثر است.

د) کار محوری

بی‌شک، دستیابی انقلاب اسلامی ایران به اهداف بلند خود، رفع عقب ماندگی تاریخی ناشی از بر سر کار بودن احکام وابسته و تلاش در جهت سازندگی همه جانبه، جز با کار و تلاش بی وقفه میسر نخواهد شد.

بر این اساس، مقام معظم رهبری از «وجدان کاری» به عنوان کلید حل مشکلات کشور یاد کرده، در این خصوص می‌فرماید: «اگر کننده کار، وجدان کاری داشته باشد، آن کار به بهترین شکل انجام خواهد یافت. این، آن چیزی است که کلید مشکلات کشور است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۲/۱۰؛ به نقل از عیوضی و جهان بین، ۱۳۹۱: ۲۲۰). ایشان، شرط رهایی از تسلط دشمنان را توجه به مقوله کار دانسته، می‌فرماید: «اگر بخواهید دشمن بر شما ملط نشود، باید خوب کار کنید. همه باید خوب کار کنند».

برای بررسی جایگاه این مولفه در جامعه، می‌توان از شاخص میزان بهره‌وری در فضای کسب و استمداد کرد.

ه) امید به آینده

امید به آینده از مهمترین پیشران در شکل دهی به تحولات آینده است. فرد و جامعه‌ای که ناامیدی، آنان را فرا گرفته باشد، انگیزه هیچ اقدام سازنده‌ای در آنان شکل نخواهد گرفت. مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرماید:

«امید، بزرگترین قوه محرکه انسان است. امید به پیروزی، امید به پیشرفت و امید به موفقیت، هر انسانی را به حرکت وادار می‌کند. اگر شما بخواهید هر انسان فعال را و سرزنده و شادابی از حرکت بیفتد، کافی است او را ناامید کنید. اگر ناامید کردید، دست‌های فعال سست خواهد شد؛ زانوان فعال و استوار به لرزه خواهد افتاد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۰۷/۲۴).

فرضیات پژوهش

فرضیه ۱- بین میزان مشارکت اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

فرضیه ۲- بین میزان دینداری و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه

وجود دارد.

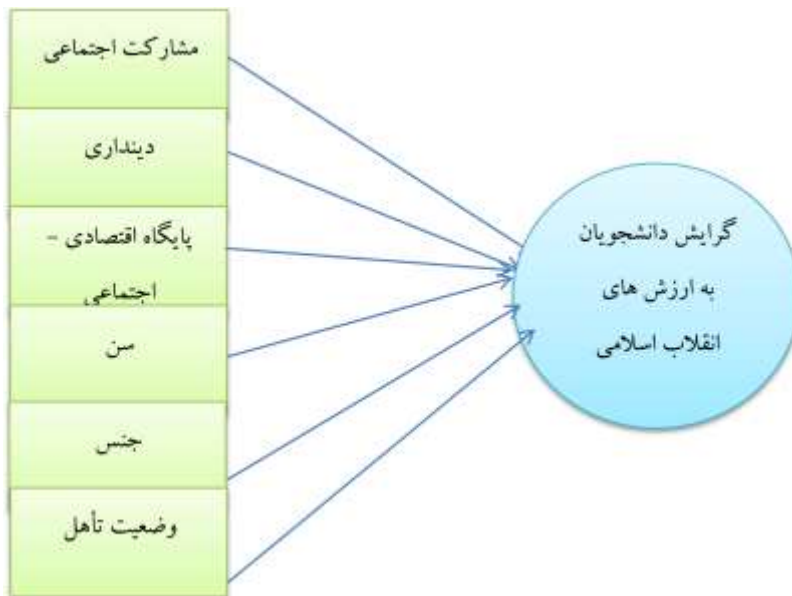
فرضیه ۳- بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

فرضیه ۴- بین سن و گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

فرضیه ۵- بین جنس و گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

فرضیه ۶- بین وضعیت تأهل و گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی رابطه

وجود دارد.

مدل نظری پژوهش

روش تحقیق

تحقیق حاضر بر اساس نوع داده های جمع آوری و تحلیل شده، تحقیقی کمی است و از لحاظ نوع برخورد با مسأله مورد بررسی و ورود به آن مطالعه ای میدانی است. تکنیک مورد استفاده در این پژوهش پیمایش است. در مطالعه میدانی، برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. پیش از آغاز پیمایش، پرسشنامه ابتدایی مورد آزمون اولیه قرار گرفت و با استفاده از نتایج به دست آمده، نقایص موجود برطرف و پرسشنامه نهایی تنظیم

شد.

جامعه آماری و جمعیت نمونه

جامعه آماری این مطالعه کلیه دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و پیام نور شهر گیلان غرب می‌باشد. از آنجا که به طور طبیعی امکان مطالعه دیدگاه‌های تمامی افراد جامعه آماری وجود نداشت از شیوه «نمونه‌گیری» برای تبیین نظریات افراد مورد مطالعه استفاده شده است و بر اساس آن تعدادی از افراد (۳۲۰ نفر) که معرف جامعه آماری تشخیص داده شدند به عنوان نمونه انتخاب و مطالعه شده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش شیوه نمونه‌گیری با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای و سپس تصادفی ساده از طبقات تعیین شده است. پس از گردآوری داده‌ها تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS انجام گردید و در این رابطه برای آزمون فرضیات، تست‌های آماری متناسب با هر فرضیه بکار گرفته شد.

در این رابطه برای اطمینان از اعتبار لازم از اعتباری صوری استفاده شده است. بدین صورت که با مشاوره و بهره‌گیری از نظرات اساتید و کارشناسان مربوطه اعتبار لازم به دست آمده است؛ همچنین از آزمون آلفای کرونباخ جهت پایایی پرسشنامه اقدام شده است. برای بالا رفتن ضریب آلفا در پژوهش حاضر گویه‌هایی که موجب کاهش آلفا شدند حذف گردیدند تا اینکه پرسشنامه نهایی با ضریب آلفای بالا استخراج گردید.

یافته‌های پژوهش

فرضیه ۱- بین میزان مشارکت اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

برای بررسی رابطه دو متغیر فوق از ضریب همبستگی استفاده شده است. یافته‌ها به شرح زیر است:

$$H_0: \rho = 0$$

$$H_1: \rho \neq 0$$

جدول ۱- همبستگی بین مشارکت اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی

گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی		متغیرهای پژوهش
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۰	۰/۴۷	مشارکت اجتماعی

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که چون مقدار $(r=/.47)$ در سطح معناداری $(\alpha=/.05)$ معنادار است، لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق با ۹۵٪ اطمینان تایید می‌گردد. بنابراین بین مشارکت اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد. همبستگی بدست آمده مثبت، معنادار و مستقیم و با شدت متوسطی است $(r=/.47)$. بر این اساس افزایش مشارکت اجتماعی، موجب افزایش گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی در بین دانشجویان می‌شود.

فرضیه ۲- بین میزان دینداری و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

برای بررسی رابطه دو متغیر فوق از ضریب همبستگی استفاده شده است. یافته‌ها به شرح زیر است:

$$H_0: \rho = 0$$

$$H_1: \rho \neq 0$$

جدول ۲- همبستگی بین دینداری و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی

گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی		متغیرهای پژوهش
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۰	۰/۷۳	دینداری

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که چون مقدار $(r=/.73)$ در سطح معناداری $(\alpha=/.05)$ معنادار است، لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق با ۹۵٪ اطمینان تایید می‌گردد.

بنابراین بین دینداری و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد. همبستگی بدست آمده مثبت، معنادار و مستقیم و با شدت زیادی می‌باشد ($r=0.73$). بر این اساس افزایش دینداری، موجب افزایش گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی در بین دانشجویان می‌شود.

فرضیه ۳- بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

برای بررسی رابطه دو متغیر فوق از ضریب همبستگی استفاده شده است. یافته‌ها به شرح زیر است:

$$H_0: \rho = 0$$

$$H_1: \rho \neq 0$$

جدول ۳- همبستگی بین دو متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی

گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی		متغیرهای پژوهش
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۷	۰/۱۸	پایگاه اقتصادی - اجتماعی

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که چون مقدار ($r=0.18$) در سطح معناداری ($\alpha=0.07$) معنادار است، لذا فرض صفر تأیید و فرض تحقیق با ۹۵٪ اطمینان رد می‌گردد. بنابراین بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه معناداری وجود ندارد. هر چند رابطه مثبت ضعیفی وجود دارد، اما این رابطه معنادار نیست.

فرضیه ۴- بین سن و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد. برای بررسی رابطه دو متغیر فوق از ضریب همبستگی استفاده شده است. یافته‌ها به شرح زیر است:

$$H_0: \rho = 0$$

$$H_1: \rho \neq 0$$

جدول ۴- همبستگی بین دینداری و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی

گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی		متغیرهای پژوهش
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۳۲	۰/۱۹	سن

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که چون مقدار $(r=0.19)$ در سطح معناداری $(\alpha=0.32)$ معنادار است، لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق با ۹۵٪ اطمینان تایید می‌گردد. بنابراین بین سن و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد. همبستگی بدست آمده مثبت، معنادار و مستقیم و با شدت ضعیفی می‌باشد $(r=0.19)$. بر این اساس افزایش سن، موجب افزایش گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی در بین دانشجویان می‌شود.

فرضیه ۵- بین وضعیت تأهل و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد.

جدول ۵- آمار توصیفی مربوط به گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی بر

حسب دو گروه مجرد و متأهل

جنسیت	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
متأهل	۳.۷۸	۰.۵۲۱	۰.۲۴۵
مجرد	۳.۴۰	۰.۴۵۳۲	۰.۲۵۱

جدول ۶- آزمون تی مستقل برای بررسی تفاوت در گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی بر حسب وضعیت تأهل

تفاوت با فاصله اطمینان ۹۵٪		آزمون تی مستقل برای بررسی یکسانی میانگین‌ها					آمار لون برای بررسی همگنی واریانس‌ها		
بیشینه	کمینه	خطای استاندارد برآورد	تفاوت میانگینها	سطح معناداری	درجه آزادی	t	Sig.	F	
7.037	1.23	.057	1.77	.000	۲۰۲	5.83	.017	12.05	با فرض برابری واریانس‌ها
7.038	1.23	.048	1.76	.000	۲۰۰.3	5.77			با فرض عدم برابری واریانس‌ها

صورت بندی فرضیه:

$$\begin{cases} H_0: \mu_1 = \mu_2 \\ H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \end{cases}$$

محاسبه مقدار t: $t = 5.83$

تعیین درجه آزادی: $df = 202$

استخراج t جدول: با درجه آزادی 202، $t = 1.96$

مقایسه و نتیجه گیری: برای گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی t محاسبه شده بیشتر از تی بحرانی است. پس فرض تحقیق تایید می‌شود.

بر اساس آزمون لون، چون سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ است ($Sig = 0/017$) بنابراین از نتایجی که فرض مساوی بودن واریانس‌ها را لحاظ کرده، استفاده شده است. از آنجایی که سطح معناداری آزمون‌های لون کمتر از ۰.۰۵ است پس از آزمون دوم یعنی آزمون t تست برای دو گروه مستقل استفاده شده است. بر اساس جدول ۱۵، در مورد میزان گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی می‌توان اذعان داشت: مقدار t محاسبه شده $5/83$ و از سوی دیگر مقدار t جدول با درجه آزادی ۲۰۲ برابر ۱.۹۶ است، لذا چون t محاسبه شده بیشتر از t جدول است پس می‌توان ادعا کرد که در سطح معناداری ۰.۰۵ و با ۹۵٪ فاصله اطمینان، میزان گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی بر حسب وضعیت تأهل تفاوت

معناداری وجود دارد. از سوی دیگر سطح معناداری از ۰.۰۵ کمتر بوده و می توان با ۹۵٪ اطمینان فرض تحقیق را تأیید کرد. همچنین گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی برای افراد متأهل ($\mu = 3.78$) بیشتر از افراد مجرد ($\mu = 3.40$) است. فرضیه ۶- بین جنس و گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد. برای بررسی فرضیه فوق از آزمون t مستقل برای مقایسه میانگین های دو گروه استفاده شده است. یافته ها به شرح زیر است.

جدول ۷- شاخص های آماری مربوط به آزمون t برای مقایسه میانگین نمرات دو گروه مستقل

جنسیت	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
مرد	۳.۵۰	۰.۴۱۲	۰.۱۰۲
زن	۳.۶۸	۰.۳۹۸	۰.۰۸۷

جدول ۸- آزمون t برای مقایسه میانگین دو گروه مستقل بر حسب گرایش دانشجویان به ارزش های انقلاب اسلامی

خطای استاندارد	تفاوت از میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری	F	جنسیت
۰.۲۳	۰.۶۵	۰.۰۰۰	۳۵۳	۳.۹۹	۰.۰۰۵	۷.۸۷	بافرض برابری واریانس ها
۰.۲۳	۰.۶۵	۰.۰۰۰	۳۵۲.۱ ۲	۳.۸۷			بدون فرض برابری واریانس ها

صورت بندی فرضیه:

$$H_0: \mu_1 = \mu_2$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$$

محاسبه مقدار t: $t = 3.99$

تعیین درجه آزادی: $df = 353$

استخراج t جدول: با درجه آزادی 353 برابر است با $t=1.96$

مقایسه و نتیجه‌گیری: برای بررسی گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی t محاسبه شده بیشتر از تی بحرانی است. پس فرض تحقیق تأیید می‌شود.

بر اساس آزمون لون (Leven)، چون سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ است ($Sig=0/005$) بنابراین از نتایجی که فرض مساوی بودن واریانس‌ها را لحاظ کرده، استفاده می‌شود. از آنجایی که سطح معناداری آزمون‌های لون کمتر از ۰.۰۵ است پس باید از آزمون دوم یعنی آزمون t تست برای دو گروه مستقل استفاده نمود.

بر اساس جدول ۲۰، در مورد میزان گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی در بین دو گروه می‌توان گفت: مقدار t محاسبه شده 3.99 و از سوی دیگر مقدار t جدول با درجه آزادی 353 برابر ۱.۹۶ است، بنابراین چون قدر مطلق t محاسبه شده بیشتر از t جدول است، پس می‌توان ادعا کرد که در سطح معناداری ۰.۰۵ و با ۹۵٪ فاصله اطمینان، میزان گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی در بین دو گروه زن و مرد متفاوت است و این تفاوت به لحاظ آماری معنادار است. از سوی دیگر سطح معناداری از ۰.۰۵ کمتر بوده و می‌توان با ۹۵٪ اطمینان فرض تحقیق را تأیید کرد. در نهایت می‌توان استدلال کرد که میزان گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی برای زنان ($\mu=3.68$) بیشتر از مردان ($\mu=3.50$) است.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که دیدیم انقلاب اسلامی در مدتی کوتاه، تأثیرات مهمی در سراسر دنیا از خود بر جای گذاشت و به دلیل ماهیت فرهنگی و چالش طلبانه‌اش، با وجود تمام تلاش‌های مخالفانش، درون مرزهای ایران محدود نگردید. این انقلاب با چنین اهداف و مبنی بر چنین اعتقادات و ارزش‌هایی زاده شد. علت موجد انقلاب، اسلام خواهی مردم و مقابله با استبداد و استکبار و به طور کلی گرایش به ارزش‌های اسلامی است. با توجه به اهمیت ارزش‌های انقلاب اسلامی در پژوهش حاضر که در میان ۳۲۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و پیام نور شهر گیلان غرب به عنوان حجم نمونه به انجام رسید، به بررسی ارتباط مشارکت اجتماعی،

دینداری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، سن، جنس و وضعیت تأهل به عنوان متغیرهای مستقل و گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی به عنوان متغیر وابسته پرداخته شد. نتایج مربوط به آمار توصیفی پژوهش نشان دادند که میانگین کل گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی بیش از حد متوسط ($x=3.59$) است.

آمار استنباطی نیز نشان می‌دهد که بین مشارکت اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد و بین دینداری و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد. همبستگی بدست آمده مثبت، معنادار و مستقیم و با شدت زیادی است. همچنین بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه معناداری وجود ندارد، اما بین سن و گرایش دانشجویان به ارزش‌های انقلاب اسلامی رابطه وجود دارد و میزان گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی برای دانشجویان مجرد بیشتر از دانشجویان متأهل است. همچنین مردان بیشتر از زنان به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی گرایش دارند. بنابراین در یک جمع بندی کلی از ۶ فرضیه پژوهش حاضر تمامی فرضیات به جز ارتباط بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گرایش به ارزش‌های انقلاب اسلامی تأیید می‌شوند.

منابع

- ۱- امام خمینی، سید روح الله. (۱۳۷۹). صحیفه نور. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۲- ادیبی، حسین، انصاری، عبدالمعبود. (۱۳۸۷). نظریه‌های جامعه‌شناسی، چاپ سوم، تهران: نشر دانژه.
- ۳- ابوالحسن تنهایی، حسین. (۱۳۸۳). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، چاپ پنجم، مشهد: نشر مرندیز.
- ۴- اینگلهارت، رونالد. (۱۳۸۲). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. ترجمه مریم وتر، تهران: کویر.
- ۵- توکلی، مهناز. (۱۳۷۸). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی، تهران: کویر.

- ۶- روشه، گی. (۱۳۷۰). کنش اجتماعی (مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی عمومی) جلد اول، ترجمه هما زنجانی زاده، چاپ دوم، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- ۷- ریتزر، جورج. (۱۳۸۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ اول، تهران: نشر علمی.
- ۸- کوشکی، محمدصادق. (۱۳۸۷). بازشناسی هویت انقلاب اسلامی. فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی. سال چهارم، شماره ۱۴، پاییز.
- ۹- عیوضی، محمد رحیم و جهان‌بین، فرزاد. (۱۳۹۱). روند دگرگونی‌های ارزشی در ایران پس از انقلاب اسلامی از ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸. فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال نهم، شماره ۲۹، تابستان.
- ۱۰- محمدی اصل، عباس. (۱۳۸۸). نظریه‌های جامعه‌شناسی، چاپ اول، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ۱۱- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۴). تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: نشر صدرا.

